

Egy „Emlékirat” jelentősége Kodály Zoltán pedagógiai koncepciójának tükrében

Czettel Antónia Mária

Bevezetés

Magyarországon az 1945-ös eseményekkel lezáruló és elinduló folyamatok vegyes megítélés alá kerülnek, elsősorban ami a művelődési élet, valamint a nevelésügy alakulását illeti. *Sík Sándor* a *Demokrácia és nevelés* című könyv előszavában a következőképpen fogalmaz: „[...] új korszak kezdődik. Új kort csak új emberek teremthetnek. Minden azon fordul, tudunk-e tisztább, egészségesebb szellemű – tegyük hozzá magyarabb szellemű – társadalmat nevelni.” (*Sík*, 1945. 3. o.) 1945 után felértékelődik az oktatás szerepe: átértékelődött az iskolának a szerepe ismét, fontos célként fogalmazódott meg a vidék elmaradottságának, az analfabetizmusnak a felszámolása, az iskolai életen kívüli népművelés szellemisége is. Nagy felelősség hárult az akkori nevelőkre: remény az új, a jobb jövő megépítésére, a mindenki számára elérhető tanulás, művelődés általi igény az új magyar kultúra megteremtésére. Ehhez lelkes, tenni akaró „építőmunkásokra” volt szükség, akik kitarító, elszánt tenni akarással szerettek volna tudást átadni az elmaradott falvakban és tanyavilágban is.

Tanulmányunk a hazai zenei nevelés és tehetségmentés történetének memorandumát kívánja bemutatni *Kodály Zoltán* zenepedagógiai írásaira támaszkodva. Erre azért is van szükség, hogy így teljesebb képet kapjunk a „*Magyar Állami Énekiskola*” történetének intézményesülési fontosságáról, egy eszme iránti mély elhivatottságáról. *Tarhos* volt az az intézmény, mely egyedülként indította útjának a kodályi koncepciót és vállalkozott ezen koncepció módszertani adaptálására: „*Úgynevezett »elszigeteltsége«, a népi kultúra talaján szerkesztett zenei tanterve, Kodály közelsége...*” (*Gulyás*, 1988. 20. o.)

Egy „Emlékirat” története...

Bartók Béla születésének 65. évfordulójára fogalmazta meg az alábbi gondolatokat *Kodály Zoltán*: „*Aki ilyenkor kimegy az erdőbe, láthatja, hogy a hóvirág diadalmasan átfúrja a növekedésének útjába álló, ráboruló száraz levelet. Ezt forradalomnak mondják a száraz levelek, pedig ez a rend: ez az élet örök törvénye. Elmúlik a régi, új lép a helyébe. Azért nem minden múlik el. Megmarad a fatörzs, csak új lombot kap. Megmarad a fenyő, csak új koronája nő évenként. Ez a törvénye a művészet fejlődésének is.*” (*Kodály*, 1954. 105. o.) Ez nemcsak a művészet fejlődése, hanem magáé a nevelés-oktatásé is. Egy körkörös folyamat, ami nem érhet véget, ami mindig megújul és utat tör magában a kineveltek, a zene

által „be-oltottakon” keresztül. Ehhez kell egy olyan intézmény, egy vezető, egy tündérgert, ahol ez a folyamat – „*rügyfakadás, gyümölcsoltás, magvetés, megújulás, újjászületés*” – távol a világ zajától megszületik. (Kodály, 1954. 105. o.)

Sajátos, egyedülálló zenei kísérlet jelenik meg „az Alföld csendjében”, a „*Magyar Állami Énekiskola*”, amit eleinte „*Kodály Zoltán Kollégiumnak*” is neveztek. Fontos megjegyeznünk, hogy az iskolának nem volt előzménye, maga *Gulyás György* álmolta meg az egészet. Mondhatjuk, ekkora érett be azon kodályi erőfeszítése, hogy „*az általános zenenyelv keretein belül, a magyar zenei anyanyelv*” legyen egy iskola pedagógiai hitvallása, intézményesülésének célja. (Molnár, 1933, 22. o.) A kodályi elvek mellett egyfajta tehetségmentésről is szólnunk kell, hiszen az iskola az elszigetelt falu és tanyavilág paraszti származású (későbbiekben munkás származású) zeneileg tehetséges gyermekeit kívánta felkarolni. A néhai tarhosi tanár, *Gyarmath Olga* szavaival élve: „*a békéstarhosi iskolaalapítás azt a célt szolgálta, hogy felkutassa az arra érdemes zenei tehetségeket, főleg a vidéki gyerekeket, és biztosítsa számukra a tanulás, a zenei képzés és továbbtanulás lehetőségét.*” (Gyarmath, 2001. 25. o.)

A fiatal tanító – *Gulyás György* – Békéscsaba polgármesterén keresztül 1945. augusztus 3-án terjesztette be memorandumát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, ami azzal a céllal fogalmazta meg igényét az első, még nem meglévő iskolai keretek közt létrehozandó új iskola alapítására, hogy a *Kodály*tól tanult „*énekkal nevelés*” programot és a falvak, tanyák számára zenei nevelők képzését intézményi szinten biztosítsa. Ez a memorandum az iskolaalapító pedagógiai programja, hitvallása és egyben egy személyiség karakterrajzolata is.

Saját élete példája készítette az intézmény létrehozására. Visszaköszönnek azon *Molnár*-féle pedagógiai gondolatok – szembeállítva *Gulyás* édesapjának mondatával: „*majd muzsikálok én derekadon...*” –, hogy a hangszeres zenei nevelést „*nem jó 10-12 éves koron túl halasztani, mert a csontrendszer és izomzat csak úgy rendelhető alá teljesen a zenejáték céljainak, ha a tanulás még puha ujjporcokkal indulhat*”. (Molnár, 1933. 17. o.) *Gulyás* saját bőrén tapasztalhatta meg, hogy nem mindegy, hova születik az ember: „*a falusi ember, főleg a paraszt, a zenélést luxusnak tekintette, amelyre sem időt, sem pénzt nem áldozott.*” (*Gulyás*, 1988. 21. o.) Már 1944-ben azon gondolkodott, hogy olyan intézményt kell létrehozni, amely a falusi tehetségeket hivatott az elzártság és kitesztottság hátrányaitól megszabadítani. *Gulyás*ban élt a „megújulás vágya”, hogy a tehetséges, szegény, parasztszármazású gyermekeket hozzásegítse álmaik megvalósulásához. Bár *Kodály* nagy tisztelője volt *Gulyás*, a zenei tehetségek képzésében nem a kodályi elveket gondolta követendőnek, csakis a „*zenei írástudatlanság felszámolásában*” gondolta fontosnak a metódus használatát. (*Gulyás*, 1988. 22. o.)

Az Emlékirat kezdő soraiban olvashatjuk: „*az új korszak hajnalán vagyunk*”. Joggal gondolta *Gulyás*, hogy ez az intézmény, amely teljesen új volt az akkori korban, a „*magyarság iskolája*” lehet idővel, ahol a nemzeti múlt és a kultúra

értékei találkoznak, és a kodályi pedagógiának – az énekes Magyarországnak – Alma Matere lesz.

Az intézmény vizsgálata szempontjából fontos ezen dokumentum részletes elemzése, hiszen olyan kulcsszavakat találunk benne, melyek magában hordozzák a választ is az intézmény későbbi megszűnéséről. Törekedtünk az oksági magyarázatokat adó, bonyolult és valódi összefüggéseket feltáró szintézisalkotásra, a forrásmunkák felkutatására, és azoknak a valódi pedagógiai jelenségek közötti viszonyait rekonstruáltuk. Ez azt jelenti, hogy tisztában kell lennünk *Gulyás* addigi pedagógiai jártasságával – ami *Kodály Zoltán* 1945-ig megjelent zenepedagógiai műveit jelentette –, kiegészítve *Molnár Antal* a „Gyermek és a zene” vagy *Ádám Jenő* a „Módszeres énektanítás” című munkáival.

A memorandumban már magában a bevezető részben egy hosszabb leírással találkozhatunk, amelyben többek között *Gulyás* elképzeléseit, félelmeit, *Kodály* intelmeit olvashatjuk.

Pukánszky Béla egyik tanulmányában megjegyzi: „figyelemre méltó, hogy *Gulyás György* egyéni reformkoncepciójában már ekkor, az új iskolarendszer megteremtése előtt egy nyolc-osztályos (4+4 évfolyamos alapiskola) és egy 4 évfolyamos középiskola (zenegimnázium) szerepel.” (*Pukánszky*, 2014. 331. o.)

Ez az iskolamodell természetesen nem újkeletű, hiszen a húszas évek nagyformátumú kultuszminisztere, *Klebelsberg Kunó* „*A kultusztárca 1928/9. évi költségvetésének tárgyalásán mondott exorzéjában*” már megfogalmazta azon igényét, hogy nyolcosztályos népiskolákat kell létrehozni: „*utóvégre meg kell csinálnunk, mert a Német Birodalom és Ausztria már a 8 éves népiskolánál tart és mert Románia is.*” (*Ujváry*, 2013. 76–77. o.) A nyolcosztályos iskolamodell részleges bevezetése *Hóman Bálint* minisztersége idején született az 1940. évi 20. törvénnyel, amely kimondta, hogy az alsó tagozaton – 1–4. osztály – megmarad a korábbi osztálytanítós rendszer, míg a felső tagozaton – 5–8. osztály – szakrendszerű oktatás lesz. A nyolcosztályos általános iskola szervezését 1945. augusztus 18-án rendelték el ismét. (*Mészáros, Németh és Pukánszky*, 2005)

Az Emlékirat első részében olyan, a zenei nevelést érintő gondolatokat olvashatunk többek között, mint: a zenei vezetők képzése, vidéki intézmények létrehozásának szükséglete (gyakorlati iskola), a felszabadult gyermek, aki végre gyermek lehet a játékdalok, mondókák, népdal és tánc által, a város, illetve vidék közötti összeférhetlenség, a magyar zenei anyanyelv ápolása, a magyarabb gyermek, aki nem „gyökértelen”.

Gulyás hiánypótlást kívánt véghez vinni az intézmény létrehozatalával, ami képes volt orvosolni az elavult, régi iskolai énektanítást – amit *Kodály Zoltán* oly sokszor kritikával illetett. Komplex módon kell tekintenünk a zenei nevelésre, ami lelki tápláléka lehet a gyermeknek azáltal, hogy csak minőségi zenéhez juttatjuk.

Itt szeretnénk megjegyezni, hogy egyfajta kettősséget lehet majd felfedezni az intézmény létrehozására irányuló támogatottságban. *Keresztury Dezső* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1975-ben a *Muzsika* folyóiratban *Levéltöredék* címen

megjelent visszaemlékezésében a következőképpen írt erről: *Kodály „[...] akkor még fontosnak tartotta a városi zeneiskolák újjászervezését, s ezért ellene volt, hogy Békés-Tarhos egykori szellemi sivatagját oázissal gazdagítva: az ottani kastélyban és körülötte létrehozzuk azt a zenei népi kollégiumot, amely rövid fennállása idején is sok jó példát, kezdeményt és lehetőséget adott zenei életünknek.”* (Keresztury, 1975. 1–3. o., 1994. 136–137. o.) Ezzel együtt akkor is érdekes *Kodály* elutasító magatartása – aki ebben az időszakban a Művészeti Tanács elnöke volt –, hogy voltaképpen az ő zenei neveléssel kapcsolatos zenepedagógia írásai, útmutatásai adták az iskola gerincét. *Ádám Jenő*nek közvetlenül volt „szerencséje” átélni a mester viszolygó, délibábosnak gondolt „*tarhosi paraszt zeneiskoláról*” alkotott hozzáállását, mivel a „*jókora aktacsomót*” neki adta oda véleményezésre. (Székely, 2008. 65. o.)

Ezzel szemben *Ádám Jenő* fantáziát látott ebben az iskolában! Az iskola történetéből az is kiderül, hogy többek között *Ádám Jenő* biztatására látogatott el 1950. június 5-én *Kodály* Tarhosra. Legnagyobb meglepedésére – és ezzel a korábbi fenntartásait megkövetve – „*öt szóban foglalta össze*” a látottakat: „*Tarhos nagy jövő előtt áll.*” (Gulyás, 1988. 66. o.)

Életreformelemek

Kodály munkásságával foglalkozó tanulmányokat jobbra zenetörténeti és zenepedagógiai megközelítésben olvashattunk (többek között: *Dobszay*, 1984; 1991; 2009, *Eősse*, 1956; 1970; 1977; 2000; *Erős*, 2008; *Gál*, 1972; *Gönczy*, 2009; *Szögi*, 1994; *Szőnyi*, 1979; 1984; 1988). Ezzel szemben a neveléstudomány szemszögéből viszonylag kevés értekezés született *Kodály* pedagógiai koncepciójáról, különösen a nevelés cél- és eszközrendszerének kontextusában. (*Mészáros*, 1967; 1982a; 1982b) *Mészáros István* korábbi munkái tették lehetővé, hogy a 2000-es évektől induló hazai életreform-kutatásokhoz csatlakozva *Pukánszky* és *Pethő* minden részletre kiterjedően szintetizálja a kodályi életmű életreform- és reformpedagógiai motívumait (*Pukánszky*, 2005a; 2005b; *Pethő*, 2011; 2012; 2017; 2020).

Tanulmányunk szempontjából fontos volt, hogy új szemszögből és fogalomhasználattal vizsgáljuk meg a tarhosi intézményt és annak 1945-ben íródott Emlékiratát. A korábban említett, *Pethő* által vizsgált kodályi életreformelemek pedagógiatörténeti eredményeit vettük alapul. Ezen eredmények életreform-motívumait véltünk felfedezni *Gulyás* memorandumában is. Tény, hogy *Németh* már a 30-as évekkel lezártnak tekinti az életreform magyarországi létét, de *Kodály* működése által közvetve érezhetjük még a 20-as, 30-as évek pedagógiai reformjait. Az „*új korszak*” vizsgálatakor az új eszmények, az új ember, összességében az új lehetőségek korszakát érezhetjük ki.

Kemény Gábor az Embernevelés című folyóirat első tanulmányában a következőképpen fogalmazza meg az új szó fogalomhasználatát: „*Az új szó ne tévesszen meg senkit. Az újat nem önmaga kedvéért keressük. Tervezetünkben a*

hagyományhoz ragaszkodunk, amennyiben ez a hagyomány igazán részese a magyar hagyománynak.” (Kemény, 1945. 4. o.)

Szükséges, hogy a jelen vizsgálat számára kiemeljük mindazokat a jellemzőket, amelyek megléte esetén egy irányzatot vagy törekvést az életreform-mozgalmak közé szeretnénk sorolni. Elsőként röviden összegeznénk, hogy *Kodálynál* mit értünk életreformelemek alatt.

A mozgalom azoknak a „*fin de siècle*” időszakában kibontakozó modernizációs, kultúra-, illetve civilizációkritikai mozgalmaknak az összefoglaló elnevezése, amelyek az embert új alapokra helyezték, vagy (akár a régi, ősihez való visszatérést szorgalmazva) annak jobbá tételét tűzték ki célul. *Németh András* a nagyvárosi embert emeli ki a kritikai szemlélet kialakításának s az életreform létrejöttének okaként, aki a természettől való eltávolodása által gyökerét veszítette. A test-lélek-szellem hármának a gyökértelensége teszi az embert kiszolgáltatottá, magányossá, elveszetté. (*Németh és Pukánszky, 2004*)

Kulcsfogalmunk a kritika lesz. Az életreform-törekvések háttérében a felgyorsult folyamatok, a hagyományos értékekbe vetett hit módosulása vagy elvesztése, valamint az egyéni életút megváltozása magával hozta a vélt és valós kritikát, amely többek között a kultúrával (kulturkritika) vagy iskolával (iskolakritika) szemben fogalmazódott meg. A negatív érzésekkel szemben a közösségeknek igénye volt létrehozni egy új közösséget, mely új kultúrára tartott igényt.

Voltaképpen a régivel szemben álló ellenkultúrát fogalmazták meg. A megteremtett ellenkultúrának új életfelfogás-alternatívákra és új ember-, vagy a reformpedagógiához kapcsolódva új gyermekképre volt szüksége. Új életalternatívának számított a természetbe való menekülés az ősi forráshoz, ahova a szív vágyakozik. (*Pethő, 2011*)

Hagyományörzés – zenei anyanyelv – tanárképzés

„Éreztük mindannyian, hogy veszélyes és nehéz a feladatunk. Mert hiányzott a mindenki által elérhető alap, a megoldáshoz vezető utak, szálak; a régi gyakorlat itt alig használható, újabb tapasztalatok e téren pedig még nem voltak.” (*Gulyás, 1949. 49. o.*) Ezek a visszaemlékező gondolatok *Gulyástól* származnak, két évvel az intézmény megalakulása után 1949 tavaszáról. *Czövek Erna*, az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, majd a Népművelési Minisztérium zenei előadója, a zenepedagógiai szaklap szerkesztője és *Tarhos „egy remek párfogója”* kérte meg *Gulyást*, hogy az addigi munkáról írjon egy tanulmányt. (*Gulyás, 1988. 52. o.*) Az újabb tapasztalatok voltaképpen a régire való építkezésből erednek, *Gulyás* gondolatát idézve: „*a jövő perspektívájában a művészetek jelenléte igen hasznos segéderő, ingyen ajándék: s hogy az ember tudatosodása útján az emberré válásnak egyik eszköze éppen a zene lehet! A zene, amely a felszabadulási és egybeforrási erőt adhatja segítőül.*” (*Gulyás, 1988. 57–58. o.*) Mit is értünk ezalatt?

Kodály írásaiban az ősi forráshoz, a népdalhoz való visszatérés, annak újbóli felefedezése és mindennapos használata lett az intézmény motorja: „[...] gerincét éppen a népdal képezné, amelynek a nyelve igazán magyar, s nemcsak a dalt magát, de a sok magyarul szóló kifejezést is visszalopjuk a tanulók szívébe.” (Gulyás, 1988. 25. o.) A falu, a vidék tisztelete ezáltal az ősi forráshoz, a gyökerekhez való visszatérés lehetőségét adja – „gyökerében lenne magyar”. Ehhez szorosan kapcsolódik „a magyar vidéktől való beteges irtózás” kritikai megfogalmazása. (Kodály, 1967; 1982. 49. o.) Ennek az „irtózásnak” kétféle megközelítése van – Kodály és Gulyás szerint –, amit Tarhos az intézményesülése által lesz hivatott „megoldani”.

Kodály számára a falu, a vidék az a hely, ami „megmentette a tradíció folytonosságát”. Ez a folytonosság nem más, mint a magyar népdalkincsnek, a magyarság lelkének a megőrzése és ápolása úgy, hogy az szerves részét képezi a tanítandó zenei anyagnak. „A magyar népdal tehát nem pusztán a mai falusi élet visszhangja, nem csak a »falusi ember primitív érzéseinek« kifejezője [...], hanem az egész magyar lélek tükré.” (Kodály, 1967; 1982. 34. o.)

Ugyanez elmondható Gulyásról is, aki a zenei anyanyelv használata által egy egészséges, helyes zenei gondolkodású gyermeket lát: „Van zenei anyanyelvünk, csak nem ismerjük, nem élünk vele. [...] Van zenei anyanyelvünk, de nem tudunk mit kezdeni vele. Hát tudjunk! Erre tanítson, neveljen az énekiskola.” (Gulyás, 1988. 26. o.)

Kodály ezen meggyőződését más korai írásaiban is felfedezhetjük:

„A magyar népzene” (1925): „A falu megmentette a tradíció folytonosságát. A mi dolgunk átvenni tőle és tovább ápolni. A tűznek nem szabad kialudnia.” (Kodály, 1967; 1982. 20. o.)

„Magyar zene” (1925): „A magyar népzene nem egyszerűen a népesség legnyersebb és legműveletlenebb osztályának zenéje. [...] A magára hagyott középi- és parasztosztály az örökös harcok nyugtalan évszázadai során híján volt mindazon feltételeknek, melyek révén maga-magából nagy művészetet teremthetett volna. [...] a zenei hagyomány ősi nemzeti kincse egyedül a parasztságra korlátozódott.” (Kodály, 1967; 1982. 26–27. o.)

„Népzene” (1927): „Köznép, parasztság [...] hallom, mi köze lehet a művészethez? Az, hogy a magyarság egészéből egyedül őrizte meg azt a szikrát, amelyből, ha van mivel táplálni, felgyúlhat a nemzeti művészet tüze.” (Kodály, 1967; 1982. 31. o.)

„A magyar népdal művészi jelentősége” (1929): „Ezért van a művészi magyar zene kialakulására sokkal nagyobb fontossága a népdalnak, mint talán más európai országokban volt. A magyar zenei Helikon is, ha élni akar, csak a mezőtől tanulhat. Így adja vissza a mező az egész nemzetnek a századokon át híven megőrzött kincset.” (Kodály, 1967; 1982. 35. o.)

A magyar népi gyermekdalknak és népdalknak az iskolai zenei nevelés kardinális részévé kellett válni, hiszen nemcsak a magyar zenei nyelv elsajátítása, hanem maga a magyar nyelv alapos ismerete és helyes pontos használata is cél. Hiszen ezek által lesz képes „a szilárd meggyőződésen alapuló tiszta magyarságtudat” kialakítására, erősítésére és elmélyítésére az iskolai nevelés. (Mészáros, 1988)

Kodály írásaiban sokszor találkozunk a „kellő zenei képzettségű tanerők” fogalmával. E szavak mögött egy teljes – a kor elavult oktatásával szemben kritikus – nevelési elvet, illetve kritikát látunk megfogalmazódni. Hiszen a jól felkészült, naprakész tudással rendelkező nevelő képes a minőségi tudás átadására, a tantárgy elmélyítésére, annak megszerettetésére. Ezt már kora gyermekkorban el kell kezdeni, lehetőleg az óvodában, ahol elhivatott óvodapedagógusok foglalkoznak a gyermekkel. Ezen meglátását támasztja alá azon nyilatkozata, amely 1937-ben jelent meg Vidéki város zeneélete címmel, ahol maga a mester szembesül a jövő nevelőinek színvonalatlan énekes tudásanyagával: a Schneider Fánival. Kodályt idézve: „[...] s hirtelen megláttam, hogy a jövő nemzedék nevelői és anyái az analfabétaságnál is rosszabb, teljes zenei züllöttségben nőnek föl.” A cikk záró részében újfent utal az alkalmatlan tanerőre, de ugyanakkor reményt lát az új nemzedékben, akik elindultak az általa elképzelt zenei úton.

Kodály ezen nyilatkozatát természetesen nem kívánjuk túlértékelni, hiszen ez csak egy a sok közül. Számos, korábban megjelent tanulmány szerkezeti felépítését nézve mindig szóvá teszi a tanerő kérdését. Az 1929-ben megjelent Gyermekkarok cikk az elsők között volt, ahol Kodály a vezetők rátermettségéről, hiányáról és a tanári pálya megbecsülése mellett emelt szót. De fontos azt is megemlíteni, hogy sajnos sokszor nem tisztán a tanerők alkalmasságán múlt a zenei nevelés minősége, hanem sokkal inkább a „protekció”, az „összeköttetés” vagy akár a „pártközi megegyezés” döntött egy-egy hely betöltésekor: „Így teljesen természetes, hogy sok fontos helyen arra teljesen alkalmatlan emberek ülnek, és szinte véletlen a »right man at right place«. Pedig ma csak a személyes kiválóság egyenlítheti ki a tanterv és képzés hiányait. Sokkal fontosabb, hogy ki az énektanár Kisvárdán, mint hogy ki az Opera igazgató. Mert a rossz igazgató azonnal megbukik. (Néha még a jó is.) De a rossz tanár harminc éven át harminc évjáratból öli ki a zene szeretetét.” (Kodály, 1967a; 1982a. 43. o.)

A kodályi zenepedagógia koncepciójának létrejöttét kétségtelenül egykori tanítványának, Ádám Jenőnek a módszertani kidolgozása tette mindenki számára érthetővé. Az általa kiadott szakszerű és részletes módszertani könyv a Módszeres Énektanítás. A relatív szolmizáció alapján az akkori idők – Kodály által elismert „Írja meg végre az iskolai énektanítás módszertanát!” – hiánypótló szakmai anyagának számított. (Székely, 2000 17. o.) Az 1944-ben kiadott vezérkönyv előszavából az akkori fiatal, tettekész énektanítók erőt, buzdítást, lehetőséget érezhettek, amit maga Gulyás is megfogadott: „Gyakorlati pedagógus lévén, jól tudom, hogy a siker titka elsősorban a tanító arravalóságától függ, amely mindenkor megtalálja a helyes utat-módot a cél eléréséhez. [...] A lehetőségek nyitva tartása kedvez az ötletes tanítónak s egyéni munkára serkenti. A komoly

igyekezet ekképpen végigtapogatva a lehetőségeket, könnyebben napfényre találhat. [...] Azzal a gondolattal bocsátom útjára, hogy fúrjon-faragjon rajta, alakítsa, csiszolja a legnagyobb tanítómester: a gyakorlat.” (Ádám, 1944. 5. o.) Ádám munkássága vitathatatlanul az új magyar oktatás, a kodályi eszme megvalósítója – az iskolai nevelésben és pedagógiai munkában –, ami sajnos valahol mindig Kodály árnyékában maradt, pedig nélküle ez a munka nem ment volna végbe. Ádám nyitottságára vall – neki kell tulajdonítani az egész kodályi koncepció módszerét –, hogy Gulyás személyében garanciát látott egy ilyen horderejű intézmény létrehozására. Elhivatott, naprakész tudású, karakán embernek ismerte meg Gulyást, hiszen növendéke volt korábban.

Ádám és Kodály is látta, hogy mennyire sok a teendő a tanárképzés terén. Azzal a problémával maga Gulyás is szembesült, hogy nincs elég és „ilyen irányba képzett tanerő”. Gulyás meglátása, hogy a „kikerülő tanítóság, de gimnáziumot végzett tanulói ifjúság, s ami még szomorúbb: zenedék és egyéb zeneiskolák zenét tanuló és magasabb zenei technikát elsajátító egyéneknél is” a tudás hiányos, ezért nem lehet eredményes. (Gulyás, 1988. 28. o.) A tanerő minőségi kiválogatása különösen az alsó fokon, a kezdő gyermekek zenei világba való bevezetésénél – a magyar zenei anyanyelv megszerettetésekor – fontos, ehhez „nincs is megfelelő zenei vezetője a vidéknek, talán még a városnak is kevés ilyen, akik magyar gyökérre akarnának építeni”. (Gulyás, 1988. 26. o.) Gulyás gondolata, hogy már alsó fokon – ahol megkezdődik a szakoktatás – két kiváló képesítésű és minősítésű tanító foglalkozzon az előzetesen minőségi kiválogatáson átesett gyermekekkel annak érdekében, hogy képesek legyenek „a zenei képességek kifejlődését is elősegíteni, és tehetségük szerint a későbbi magas fokú képzettség elsajátítására” vállalkozhassanak. (Gulyás, 1988. 28. o.)

És itt jön a vidék és a falu fontosságának a szerepe, hogy miért is vidéken kell ezt az intézményt létrehozni: „Vannak növények, amelyek nem nagyon bírják el a környezetváltozást. Élnek ugyan, tán még virágoznak is, de gyümölcsöt ritkán és akkor is keveset teremnek. A megújuló énekiskolának létfontossága lesz, hogy ne szakítsuk el a gyökerétől, amelyből táplálkozik. Így biztos izmos fává terebélyesedik, amelyik bőségesen és egészséges gyümölcscsel fizet majd az érte hozott áldozatokért, munkáért.

Legyen ez az iskola a vidék szakiskolája, a falvak iskolája, bizonyosságul annak, hogy magasabb zenei képzésünk gyökerére talált végre, hogy a környezetében benne maradt gyermek ugyanolyan lélekkel térjen vissza, mint amilyenel elbocsátotta a falu, vagy tanya.”

A Gulyás által írt memorandum forrásmunkája az Iskolai énekgyűjtemény előszava. Olyan kulcsfogalmak szerepelnek ebben a kodályi tanulmányban, melyek az intézmény szempontjából meghatározó fajsúllyal bírnak. A népdal, néphagyomány, a nemzet zenei anyanyelve és a tanterv – utóbbi tartalmát illetően igazodott a két világháború alatt kialakult értékelméleti tantervfelfogáshoz – érezteti az új lehetőségek korszakát. Az életreform-közösségnek mint fogalomnak továbbélési lehetősége a tarhosi iskola. A kritika, amit a fiatal tanító Gulyás György

megfogalmazott, egy új közösség meggyökeresedésének a lehetősége, sajnos megmaradt az utópiák szintjén. Pedig maga *Karácsony Sándor* is nagy reményeket fűzött az iskolához: „*A jövő magyar pedagógiának ma egy feladata van, s ettől függ, lesz-e belőle igazi élet: hogy ki tudja-e fejleszteni az iskolákban a közösséget. Tarhoson – talán egyedül Magyarországon – már kialakult. Így Tarhos nem a jelen, hanem a jövő iskolája lett. [...] Tarhoson már a felvételi első percében [...] meg tudott alakulni a közösség.*” Majd így folytatja: „[...] *A tarhosi közösség azt is bizonyítja, amit már általánosságban is ki kell merni mondanunk, hogy: a közösségre való nevelést csak közösségben lehet elvégezni, más megoldás nincs. Családban lehetetlen! Teljes életet a közösségben kell az egyénnek eltölteni. Ez megint nagyon jó Tarhoson.*” (Gulyás, 1988. 56–57. o.; Kedves, 2004. 62. o.)

Az 1945. augusztus 3-án beadott memorandumra, *Gulyás* meglepetésére, gyors válasz született még ugyanazon hónap augusztus 17-ével. Békéscsaba vállalta a leendő iskola elhelyezését – ami újabb bonyodalmat okozott az intézmény életében, nevezetesen a dologi kiadásokat illetően. Az Emlékirat beadásakor még nem készült el az iskola helyi tanterve és óratervezete, azt pótlólag 1946. február 1-jén küldte meg *Gulyás*, mert nem állt rendelkezésére semmilyen minta.

Összegzés

Tanulmányunk arra vállalkozott, hogy egy rövid betekintést engedjen a feledésbe merült kodályi eszmék első intézményesült iskolájának memorandumába. Korábbi kutatások ezzel még így nem foglalkoztak. Az Emlékirat kulcsfogalmai, *Kodály* írásai, valamint a mai neveléstudományi kutatások, életreform-tanulmányok fogalomhasználata egymást kiegészítve rámutat, hogy jogos az a kritika, mely szerint elavult, hiányos volt a zenei nevelés minden szinten, mert ez az intézmény képes lett volna a népi kultúra gyökereire és a nemzeti művelődés kincseire építve a gyökértelen szakadékot a tehetségmentés által orvosolni.

Irodalom

- Ádám Jenő (1944). *Módszeres Énektanítás A relatív énektanítás alapja*. Turul Kiadó, Budapest.
- Dobszay László (1984). *Magyar zenetörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Dobszay László (1991, 2009). *Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról*. Kodály Intézet, Kecskemét.
- Eősze László (1956). *Kodály Zoltán élete és munkássága*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Eősze László (1970). *Forr a világ... Kodály Zoltán élete*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Eősze László (1977). *Kodály Zoltán életének krónikája*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Eősze László (2000). *Örökségünk Kodály. Válogatott tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Erős Istvánné (2008). *Kodály-módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia*. Parlando, **50**. 5. 4–9.
- Gál Zsuzsa (1972). *Az én zeneszerzőm Kodály*. Zeneműkiadó, Budapest.

- Gönczy László (2009). *Kodály-koncepció: megértés és alkalmazás nehézségei*. Magyar Pedagógia, **109**, 2. 169–185.
- Gulyás György (1949.). *Tarhos*. Zenepedagógia, **3**, 4. 49–53.
- Gulyás György (1988). *Bűneim... bűneim?* Kner Nyomda, Békés.
- Gyarmath Olga (2001). *Tudsz-e Tarhosért lelkesedéssel dolgozni?* Gyomai Kner Nyomda, Békés.
- Kedves Tamás (2004). *A magyar zeneművészetért. Válogatott Írások és képek Gulyás György hagyatékából*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- Kemény Gábor (1945). *Demokratikus iskolareform*. Embernevelés, 1945/46. **1**, 1-2. 2–20.
- Keresztury Dezső (1975). *Levéltörredék*. Muzsika, **18**, 4. 1–3.
- Keresztury Dezső (1994). *Levéltörredék*. In Keresztury Dezső (szerk.). *Féktelen idő*. Triolor Kiadó – Intermix Kiadó, Budapest-Ungvár. 136–137.
- Kodály Zoltán (1954). *A zene mindenkié*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Kodály Zoltán (1967). *Visszatekintés I*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Kodály Zoltán (1982). *Visszatekintés I*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Mészáros, István (1967). *Kodály és az "Éneklő Ifjúság" - mozgalom*. Pedagógiai Szemle, **17**, 6. 521–532.
- Mészáros István (1982a). *Kodály, Németh László és a reformpedagógia*. Magyar Pedagógia **4**, 307–322.
- Mészáros István (1982b). *Kodály és neveléstudomány*. Pedagógiai Szemle, **32**, 11. 963–980.
- Mészáros István (1988). *Óvodai zenei nevelésünk másfél évszázada*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2005). *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Molnár Antal (1933). *A gyermek és a zene*. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest.
- Németh András és Pukánszky Béla (2004). *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Pethő Villő (2011). *Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei*. Doktori értekezés, Szeged.
- Pethő Villő (2012). *Kodály zenepedagógiájának életreform elemei*. Parlando.
- Pethő Villő (2017). *Kodály zenei nevelési koncepciójának értelmezési lehetőségei*. In Németh András és Pukánszky Béla (szerk.). *Gyermekek, tanárok, iskolák – egykoron és ma. Tanulmányok a 90 éves Mészáros István tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 133–125.
- Pethő Villő (2020). *Az iskolai énekköztetés helyzete és Kodály pedagógiai reformgondolatainak elterjedése az 1920-as, 1940-es években*. In Dalos Anna és Ozsvárt Viktória (szerk.). *Járdányi Pál és kora. Tanulmányok a 20.századi magyar zene történetéből (1920-1966)*. Rózsavölgyi és Társa, Budapest. 221–240.
- Pukánszky Béla (2005a). *Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform motívumai*. In Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrenhard (szerk.). *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 192–213.
- Pukánszky Béla (2005b). *Kodály Zoltán zenepedagógiája és az életreform*. Iskolakultúra **2**, 26–37.
- Pukánszky Béla (2014). *Tehetségmentés és életreform: Tarhos példája*. In Németh András, Pukánszky Béla és Pirka Veronika (szerk.). *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest. 328–348.

- Sík Sándor (1945). *Demokrácia és nevelés*. Nevelők Könyvtára, Budapest.
- Székely Miklós (2000). *Ádám Jenő élete és munkássága*. Püski Kiadó, Budapest.
- Székely Miklós (2008). *Ádám és Kodály*. Carbocomp Kft. Nyomda, Pécs.
- Szögi Ágnes (1994). *Ez az iskola valaha Kecskemét dicsősége lesz*. Kodály Intézet, Kecskemét.
- Szónyi Erzsébet (1979). *Öt kontinensen a zene szolgálatában*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Szónyi Erzsébet (1984). *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szónyi Erzsébet (1988). *Zenei nevelési irányzatok*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ujváry Gábor (2013). *A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter, gróf Klébelsberg Kunó*. Kairosz Kiadó, Budapest.